

การเปรียบเทียบการทำผ้ามัดย้อมของญี่ปุ่นและไทยเพื่อพัฒนาลวดลายและผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของไทยด้วยเทคนิคชิโบริ*

A comparison of Japanese and Thai tie-dye method to develop patterns and products from natural dyed fabric with Shibori dyeing technique

ณัฐริดา ภูัจีบ Nuttida Pujeeb

อาจารย์ ดร., ประจำสาขาวิชาศิลปศึกษา คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Received : March 22, 2021

Revised : May 30, 2021

Accepted : June 30, 2021

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ในการวิจัย 1) เพื่อเปรียบเทียบเทคนิคชิโบริการทำผ้ามัดย้อมของญี่ปุ่นและการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของไทย 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของไทยด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่น โดยทำการศึกษาเอกสาร สัมภาษณ์เชิงลึกและทดลอง

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเทคนิคการมัดย้อมสีธรรมชาติด้วยเทคนิคชิโบริ” โดยได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จาก ทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประจำปี 2561

มีขั้นตอนดังนี้ การศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติของด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงจากกรณีศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ กลุ่มมัดย้อมสีธรรมชาติ บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร และทำการทดลองย้อมผ้าด้วยเทคนิคชิโบริและทำการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผ้า เครื่องมือที่ใช้ แบบสังเคราะห์เอกสาร แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง

ผลการศึกษาในส่วนที่มีความแตกต่างออกแบบลวดลายซึ่งพบว่า การออกแบบลวดลายในประเทศไทย ไม่มีแบบแผนชัดเจนและได้ลวดลายที่แตกต่างในแต่ละครั้ง แต่การพับแบบชิโบริของประเทศญี่ปุ่นสามารถออกแบบก่อนที่จะเริ่มทำลวดลายได้และผลิตซ้ำได้ และจากการทดลองทำการมัดย้อมผ้าด้วยเทคนิคแบบชิโบริของประเทศญี่ปุ่น โดยใช้สารให้สีจากธรรมชาติพบว่าได้ลวดลายตามที่ทำการออกแบบไว้และสามารถนำมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ได้รูปแบบที่ดูทันสมัยตามการออกแบบได้

คำสำคัญ ผลิตภัณฑ์ / ผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติ / ชิโบริ

Abstract

The purposes of this research were 1) to compare Japanese shibori tie dye technique with Thai natural tie dye method; and 2) to develop products from Thai natural tie dye fabrics using Japanese shibori technique. Documentary study, in-depth interview, and experiment were conducted. The procedures involved exploring the body of knowledge in relevant documents and researches about how to make natural tie dye fabrics with Japanese shibori technique, and field data collection at 2 case study sites including the natural tie dye group at Baan Kiriwong, Larnska district, Nakonsithammarat province and the agro-housewives group at Baan Thamtao, Argard-Amnuay district, Sakolnakorn province. The experiment of fabric dyeing with shibori technique was performed and the products made from the dye fabrics were designed. The documentary synthesis and structured interview were used as research instruments.

Results on the differences in designs of fabric patterns show that Thai designs have no definite patterns and they were varied each time, while those patterns with shibori folding can be designed beforehand and can also be produced repeatedly. The experiment of Japanese shibori tie dye technique using natural dyes found that the patterns came out as designed and can be used to develop products in modern looks as designed.

Keywords Product / Natural / Tie-dred cotton / Shibori

บทนำ

องค์ความรู้เกี่ยวกับศิลปะการย้อมผ้าด้วยสีที่ได้จากวัสดุธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งแปลกหรือเป็นนวัตกรรมที่เพิ่งถูกค้นพบแต่อย่างใด แต่องค์ความรู้รวมถึงภูมิปัญญาดังกล่าวได้ถูกปฏิบัติ และถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นระยะเวลายาวนาน ซึ่งการมัดย้อมสีให้เกิดเป็นลวดลายบนเนื้อผ้าสามารถพบเห็นได้ในประวัติศาสตร์ของแต่ละชนชาติแทบทุกส่วนของโลก โดยการทำผ้ามัดย้อมเริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยของเอเชียโบราณแผ่ขยายไปยังตอนกลางของทวีปเอเชีย ทวีปแอฟริกา และทวีปอเมริกา การมัดย้อมเป็นศิลปะบนผืนผ้าที่มีการสืบทอดกันมาเป็นระยะเวลายาวนานในหลายประเทศ โดยมีชื่อเรียกว่า “พลางัง” (Plangi) มีต้นกำเนิดในพื้นที่แถบเอเชียกลาง หลังจากนั้นจึงแพร่ขยายไปยังญี่ปุ่นและอินเดีย ผ่านทางคณะเดินทางและพ่อค้าที่เดินทางติดต่อการค้าไปทั่วทวีปเอเชีย โดยศิลปะการมัดย้อมในแถบประเทศอินเดียจะมีชื่อเรียกว่า “พันธนะ” (Banthana) ซึ่งหมายถึงการมัดหรือผูก ส่วนในแถบประเทศญี่ปุ่นจะมีชื่อเรียกว่า “ชิโบริ” (Shibori) การมัดหรือปมนั่นเอง การมัดย้อมในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างกันในส่วนของวิธีการออกแบบ ลวดลาย และลักษณะการใช้สี ซึ่งขึ้นอยู่กับองค์ความรู้ ภูมิปัญญา และวัตถุดิบที่นำมาใช้ ซึ่งมักมีความสอดคล้องกับประวัติศาสตร์ชาติและรูปแบบของวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย (ยุพินศรี สายทอง, 2544) แนวคิดในการทำผ้ามัดย้อมของเมืองอะริมาตี จังหวัดไอจิ ประเทศญี่ปุ่น ที่มีชื่อเสียงและเจริญขึ้นมาในระหว่างปี ค.ศ.1608 มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเทคนิคการมัดย้อมแบบโบราณที่แยกขายและนำไปสู่การสร้างสรรคลวดลายที่มีความซับซ้อน สวยงาม มีระเบียบแบบแผน และเป็นผ้ามัดย้อมคุณภาพสูงที่ได้รับความนิยมและความชื่นชมจากทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาмуไร พ่อค้า นักเดินทางและชาวเมืองที่เดินผ่านหมู่บ้านงานย้อมและสิ่งทอ และได้ซื้อผ้าย้อมไปเป็นของขวัญหรือใช้ส่วนตัว

ผ้าทอพื้นบ้านถือเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์แสดงถึงการพึ่งพาธรรมชาติ เพื่อประโยชน์ในการใช้สอยที่ควบคู่กับความงามด้านลวดลาย สี สัน และความประณีต จัดเป็นงานศิลปะที่ตกทอดที่สำคัญในการปกป้องถึงอัตลักษณ์อันสะท้อนด้วยการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดตามจินตนาการและจิตวิญญาณของผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ซึ่งการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในชุมชนนั้นเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน มีความสำคัญยิ่งต่ออารมณความรู้สึกนึกคิดและจินตนาการ (จรัสพิมพ์ วั่งเย็น, 2554: 21) กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสถาบันอุตสาหกรรมสิ่งทอ (2561) มีการร่วมมือกับวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย ซึ่งพบปัญหาว่า ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนยังขาดการพัฒนารูปแบบ ลวดลายของผ้า และผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมจะได้รับความนิยมจากกลุ่มคนในวงแคบ เนื่องจากการพัฒนาองค์ความรู้และต่อยอดผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมของคนไทยถูกมองเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ล้าสมัยและไม่เป็นที่สนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ อีกทั้งลักษณะการสร้างลวดลาย และการมัดย้อมแบบไทยไม่เป็นที่ดึงดูดใจแก่คนรุ่นใหม่เท่าที่ควร

ดังนั้น การทำผ้ามัดย้อมในประเทศไทย จึงควรได้รับการยกระดับและพัฒนาคุณภาพให้มีความแปลกใหม่ ด้วยการประยุกต์แนวคิดและวิธีการอื่น ๆ เข้ามาผสมผสานกับกระบวนการและองค์ความรู้เดิม เพื่อให้เกิดการสร้างลวดลายที่มีความสวยงาม แตกต่างจากผลิตภัณฑ์ที่เคยมีมาแต่ดั้งเดิม มีกระบวนการในการผลิตผ้าที่ช่วยให้ผู้ย้อมสามารถทำซ้ำในลวดลายเดิมได้อย่างมีมาตรฐาน มีความน่าสนใจ และทันสมัยมากยิ่งขึ้น

1. วัตถุประสงค์การวิจัย

1.1 เพื่อเปรียบเทียบเทคนิคชิโบริการทำผ้ามัดย้อมของญี่ปุ่นและการทำผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของไทย

1.2 เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมสีธรรมชาติของไทยด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่น

2. ขอบเขตการวิจัย

2.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา

เป็นการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับการทำผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติของด้วยเทคนิคชิโบริของ

ญี่ปุ่นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และด้วยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงจากกรณีศึกษา
ของความเป็นมา การสร้างสรรค์ พัฒนาผลงาน กลุ่มมัธยมสี่ธรรมชาติ บ้านคีรีวง อำเภอ
ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย
จังหวัดสกลนคร

2.2 ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ด้วยการพิจารณาคัดเลือกกรณีศึกษาแบบ
เจาะจง เพื่อเป็นแหล่งข้อมูลในการวิจัย โดยกำหนดจำนวนแหล่งเรียนรู้ในการทำผ้ามัดย้อม
ด้วยสีธรรมชาติของไทย เพื่อเป็นกรณีศึกษา จำนวน 2 แห่ง ได้แก่

- 1) กลุ่มมัธยมสี่ธรรมชาติ บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- 2) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

2.3 ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึง เดือนตุลาคม พ.ศ. 2563

3. ขั้นตอนการศึกษา

ศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม การสร้างสรรค์และ
พัฒนาผลงาน และประโยชน์ของการทำผ้ามัดย้อมด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่น มุ่งเน้นการเก็บ
ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการศึกษาเอกสารและ สารสนเทศ จากห้องสมุดและแหล่งข้อมูล
ออนไลน์ จำนวน 15 ฉบับ และคัดเลือกกรณีศึกษา จำนวน 2 แห่ง ได้แก่ 1) กลุ่มมัธยมสี่
ธรรมชาติ บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้าน
ถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงลึกถึงพื้นที่เก็บข้อมูล
เชิงลึก แห่งละ 1 สัปดาห์

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการทำผ้ามัดย้อม ดังนี้

- 1) การสืบทอดศิลปวัฒนธรรม
- 2) การสร้างสรรค์และพัฒนาผลงาน
- 3) ประโยชน์ของการทำผ้ามัดย้อมด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่น

4. ผลการศึกษา

การทำผ้ามัดย้อมด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่น

ประวัติความเป็นมา

การย้อมผ้าในประเทศญี่ปุ่นได้รับอิทธิพลจากประเทศจีน ได้รับความนิยมนอย่างมากในสมัยยุคเอโดะ ตั้งแต่ในศตวรรษที่ 17-19 เป็นยุคพัฒนาทางด้านศิลปะอย่างก้าวกระโดด มีการพัฒนาลวดลาย สีให้มีความหลากหลาย ยังมีกระบวนการที่ซับซ้อนและลวดลายที่ละเอียดอ่อน ยังมีมูลค่าและถูกยกย่องให้ทางสังคมในกลุ่มโชกุน และในช่วงปี 1603 -1868 ตั้งแต่โทกูงาวะ อิเอยาสึ ตั้งตัวเป็นโชกุน เริ่มมีการออกกฎหมายสร้างแบบแผนใหม่ ตั้งแต่วิถีชีวิต การเมือง สังคม วัฒนธรรม ซึ่งมีการออกกฎหมายเรื่องต่างๆ ที่แสดงความเป็นชาตินิยมร่วมไปถึง จากการที่ชาวตะวันตกเริ่มแทรกซึมเข้ามา โดยนำวิทยาการต่างๆ ร่วมไปถึงศาสนาคริสต์ เพื่อเป็นการจัดระเบียบทางสังคมจึงมีการปิดประเทศและมีการออกกฎด้านเครื่องแต่งกายเพื่อกำหนดรูปแบบของเสื้อผ้าที่ชาวญี่ปุ่นได้รับอนุญาตให้สวมใส่ สีที่มีกระบวนการผลิตที่ยุ่งยากและมีความประณีตสูง แม้กระทั่งผ้าไหมจะถูกจำกัดสำหรับเฉพาะกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น กลุ่มคนที่ไม่ใช่ชนชั้นกลางจึงใช้ผ้าป่านหรือผ้าฝ้ายในการสวมเป็นเครื่องแต่งกาย ในส่วนของสีเนื่องจากถูกจำกัด สีครามจึงเป็นที่นิยมอย่างมากเพราะเป็นสีที่มีความสด และเป็นสีที่ได้รับอนุญาตให้สวมใส่ได้ นอกจากนี้เป็นสีธรรมชาติและดูสะอาด สามารถป้องกันแบคทีเรียได้ จึงนิยมในกลุ่มคนงานและชาวซามูไรญี่ปุ่น

ภาพที่ 1
ภาพพิมพ์ยุคเอโดะที่บันทึกวิถีชีวิตที่เห็นการแต่งกายและร้านค้าผ้าชิโบริ

ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนยุคสมัยก็มีการยกเลิกการแข่งขัน พัฒนาด้านการศึกษาและรับอารยธรรมตะวันตกเข้ามา จนชิโบริถูกลดความสำคัญลงไป จนหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 จากการเป็นผู้แพ้สงครามทำให้เศรษฐกิจในประเทศตกต่ำ งานเร่งด่วนที่รัฐบาลต้องฟื้นฟูที่สุดคือด้านเศรษฐกิจ จึงมีการเปิดการค้าเสรี และในช่วงปี 1964 ประเทศญี่ปุ่นได้เป็นเจ้าภาพจัดโอลิมปิก เป็นหนึ่งในปัจจัยในการพัฒนาเศรษฐกิจและรัฐบาลเริ่มให้ความสำคัญกับศิลปะวัฒนธรรม อันเป็นเอกลักษณ์ของประเทศมาเป็นจุดขายในการฟื้นฟูเศรษฐกิจและวัฒนธรรมร่วมด้วย ในปัจจุบันชิโบริถูกจัดเป็นศิลปหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของประเทศ และกลุ่มคนรุ่นใหม่ให้ความสำคัญและนำมาต่อยอดธุรกิจ

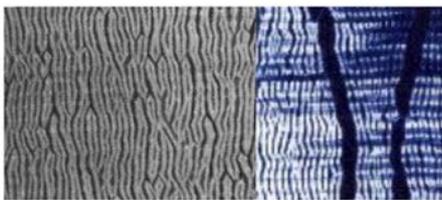
ภาพที่ 2
กิโมโนชิโบริในยุคเอโดะ

สีหลักที่นิยมในการผลิตตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน คือ สีคราม จากพืชตระกูล Polygonum tinctorium ที่ใช้กันมากในทางด้านเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้ใบที่ไม่แก่และอ่อนเกินไป จากนั้นนำไปตากให้แห้ง และเข้าสู่กระบวนการหมักสี โดยเรียกกันว่า ฮัคโคดาเตะ โดยมีการใส่สาเกหรือเหล้าญี่ปุ่น หรือส่วนผสมอื่นตามสูตรตระกูลหรือในพื้นที่ชุมชน อาทิ มะนาว หรือน้ำด่าง จากนั้นจะทำการหมუნเวียนเปลี่ยนน้ำทุก 3-4 วัน เมื่อสีจากการหมักที่อยู่กันถึง จะถูกกรองออกมาและตากให้แห้งจนเป็นเม็ดสีที่สามารถนำไปย้อมต่อได้ กระบวนการผลิตสี นั้นโดยเฉลี่ยใช้ระยะ 1 ปีในการผลิต ในส่วนการย้อมผ้า นั้นจะมีสองแบบด้วยกันคือการย้อมแห้งกับการย้อมเปียก การย้อมแห้งจะไม่ค่อยพบเห็นแล้วในอุตสาหกรรมใหญ่ปัจจุบัน เป็นการย้อมที่เร็วและง่ายโดยลดต้นทุน จึงเป็นที่นิยมในแบบอุตสาหกรรมขนาดเล็กหรือครัวเรือน แบบที่สองคือการย้อมเปียกที่มักพบเห็นกันในปัจจุบันการย้อมมักแยกเป็นสองส่วนคือถึงสีที่ต้มด้วย อุณหภูมิสูง และน้ำเย็นที่สะอาดที่ไว้แช่ผ้าหลังจากการย้อมเสร็จเพื่อให้การจับตัวของสีเร็วขึ้น การย้อมทั้งสองแบบมีความแตกต่างกันคือ กระบวนการ และตัวสีผ้าที่ย้อม ในการย้อมแห้ง สีจะไม่เข้มและสดเท่าการย้อมเปียก

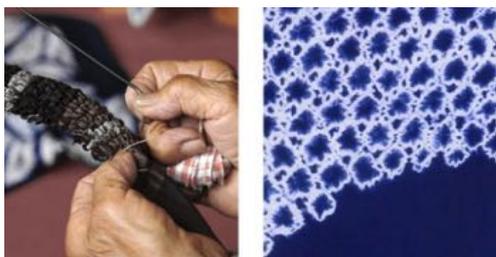
ในปัจจุบันแหล่งเรียนรู้ในการทำชิโบริในประเทศญี่ปุ่นมีหลายแห่งและมีจุดเด่นที่ต่างกันออกไป แต่เมืองอะริมาตสึ ในจังหวัดไอจิ ถือเป็นแหล่งความรู้ที่มีชุมชนการผลิตชิโบรินขนาดใหญ่ และมีชื่อเสียงตั้งแต่ยุคเอโดะ ปัจจุบันก็ยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญในไอจิ และมีการจัดนิทรรศการชิโบริเพื่อให้ผู้คนให้ความสำคัญและกระตุ้นเศรษฐกิจ มีการร่วมมือกับภาคองค์กร สถานศึกษาในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ เผยแพร่ความรู้เพื่อนำไปต่อยอดสอดคล้องกับนโยบายของประเทศ

การมัดย้อมแบบชิโบริของญี่ปุ่น พบว่า แนวคิดในการทำผ้ามัดย้อมของเมืองอะริมาตสึ จังหวัดไอจิ ประเทศญี่ปุ่น ที่มีชื่อเสียงและเจริญขึ้นมาในระหว่างปี ค.ศ.1608 มีความน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นเทคนิคการมัดย้อมแบบโบราณที่แยบคายและนำไปสู่การสร้างสรรคลวดลายที่มีความซับซ้อน สวยงาม มีระเบียบแบบแผน และเป็นผ้ามัดย้อมคุณภาพสูงที่ได้รับความนิยมและความชื่นชมจากทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาบูโร ฟอค้า นักเดินทาง และชาวเมืองที่เดินผ่านหมู่บ้านงานย้อมและสิ่งทอ และได้ซื้อผ้าย้อมไปเป็นของขวัญหรือใช้ส่วนตัว โดยการทำผ้ามัดย้อมของเมืองอะริมาตสึ จังหวัดไอจิ ประเทศญี่ปุ่น มีชื่อเรียกกันอย่างแพร่หลายว่า Shibori (ชิโบริ) หมายถึงการบีบหรือการกด โดยมีวิธีการมัดย้อมที่โดดเด่น ได้แก่ การพัน การมัด การพับ การพันหลัก และ เทคนิคดั้งเดิมของชิโบริมี 6 เทคนิคด้วยกัน คือ

1. Kanoko shibori (คานโนโกะ ชิโบริ) การมัดส่วนเล็ก ๆ ที่ให้ถูกบีบอัดของผ้าเพื่อสร้างลวดลายวงกลม
2. Miura shibori (มิอุระชิโบริ) การผูกแบบวนซ้ำ เป็นเทคนิคที่ใช้แรงน้อยจึงเป็นที่นิยม
3. Nui shibori (นุอิชิโบริ) เป็นการพับและเย็บเป็นแนวตรงและผ้าจะถูกมัดตั้งให้แน่น ลวดลายจะมีความเป็นระเบียบ
4. Kumogoshi shibori (คุโมะชิโบริ) การจีบและการมัด พับผ้าแล้วมัดด้วยด้ายที่ด้านใดด้านหนึ่ง
5. Arashi shibori (อาราชิ ชิโบริ) การบิดให้แน่นและพันผ้าตามแนวทแยงมุมรอบเสาไม้หรือโลหะ
6. Itajime shibori (อิทาจิเมะ ชิโบริ) การนับไม้มาประกบผ้าที่ถูกพับให้แน่น

ภาพที่ 3
ลวดลายการมัดย้อม แบบโมคุเมะชิโบริ

ภาพที่ 4
ลวดลายกรรมัดข้อม แบบมิจระชิโบริ

ภาพที่ 5
ลวดลายกรรมัดข้อม แบบอาราชิโบริ

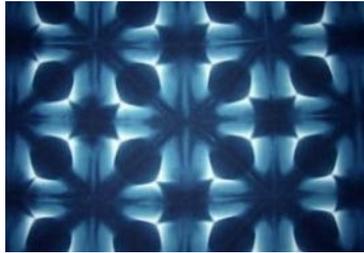
วิธีการมัดย้อมแบบชิโบริที่เป็นที่นิยมที่สุด คือ การเย็บ โดยตะเข็บที่นิยมใช้คือ ดันตะลุย และ เย็บพัน อันเป็นวิธีการกันสีโดยใช้ด้าย ซึ่งด้ายที่ใช้เย็บควรมีขนาดใหญ่กว่าด้ายเย็บผ้าปกติ เพื่อที่เวลาดึงรูดและมัดจะได้ไม่หลุดและสามารถเห็นลวดลายได้ชัดเจนเมื่อเวลาย้อมเสร็จเรียบร้อย

ทั้งนี้ด้ายที่ใช้ในการทำ Shibori (ชิโบริ) จะต้องเป็นด้ายที่เหนียวและไม่มีส่วนผสมของเส้นใยธรรมชาติเพราะถ้าเป็นเส้นใยธรรมชาติจะทำให้สีที่ใช้อยู่มนั้นแทรกตัวเข้าไปในเส้นด้ายและจะทำให้ไม่เกิดลวดลายบนผ้า กระบวนการย้อมผ้า

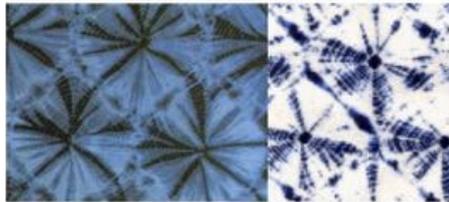
วิธีการมัดย้อมแบบชิโบริ มีวิธีการหลักๆ คือการพัน-มัด การพับ การพันหลัก และการเย็บ ซึ่งในแต่ละแบบนั้นยังมีวิธีแยกย่อยลงไปอีก ซึ่งแต่ละรูปแบบก็จะมีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน ตัวอย่างการมัดย้อมแบบชิโบริที่เรียกตามวิธีการมัดย้อม

1. การเย็บแบบ Shishige Nui (ชิชิเกะ นูอิ) เป็นการเย็บผ้าชั้นเดียวแล้วจึงดึงรูดให้แน่น ตามแบบที่วาดไว้เป็นวิธีที่ง่ายและนิยมใช้มากที่สุด
2. การพับ-เย็บ Ori-Nui Shibori (โอริ นูอิ ชิโบริ) เป็นการพับสันทบผ้าตามเส้นที่วาดไว้ จากนั้นจึงดันตะลุยหรือเย็บซิดและขนานกับสันทบ
3. การเย็บและพัน-มัด MaKi-age Shibori (มากิ อาเกะ ชิโบริ) เป็นการเย็บตามแบบที่วาดไว้และดึงรูดให้แน่นผูกปม แล้วใช้ด้ายแต่ละเส้นพันไขว้กันและผูกปมให้แน่น
4. การพันหลัก Bomaki Murakumo (โบมากิ มุระกุโม) หลักที่ใช้คือไม้หรือท่อพีวีซี วิธีนี้ใช้สำหรับผ้าที่เป็นจันทันยาว นำริมหูทั้งสองข้างมาเย็บต่อกัน เป็นวงให้พอดีกับขนาดของท่อ นำไปสวมและรูดรัดบนท่อ ที่หัวและท้ายให้ใช้เชือกฟางมามัดให้แน่นเพื่อไม่ให้เลื่อน

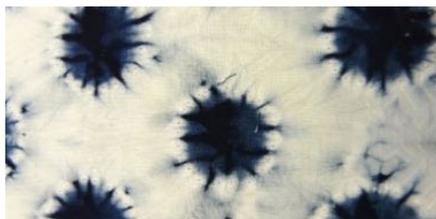
ตัวอย่างวิธีการมัดย้อมแบบชิโบริที่มีชื่อเรียกอย่างหลากหลายตามลวดลายของผ้า

ภาพที่ 6
ลวดลายกรมัดย้อม แบบอิทาจิเมะชิโบริ

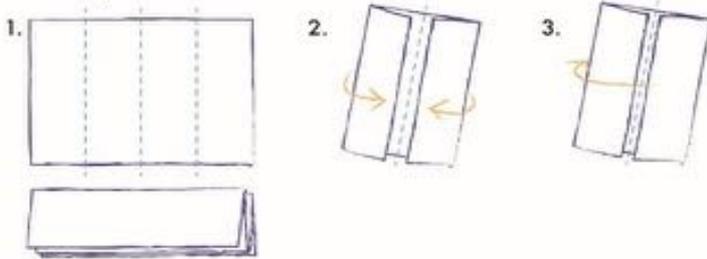
ภาพที่ 7
ลวดลายกรมัดย้อม แบบคุโมะชิโบริ

ภาพที่ 8
ลวดลายกรมัดย้อม แบบคะระมัดซึมิ

โดยการมัดด้วยเทคนิคชิโบริที่ถือว่าได้รับความนิยมมากที่สุด และเป็นเอกลักษณ์ที่มีชื่อเสียงมากที่สุด ได้แก่ การพับย้อมที่สามารถควบคุมลวดลายได้ ซึ่งแตกต่างจากผ้ามัดย้อมของไทย โดยสามารถสรุปผลการพับย้อมแบบชิโบริ ได้ 3 รูปแบบ ดังนี้

First Step : Basic Pattern

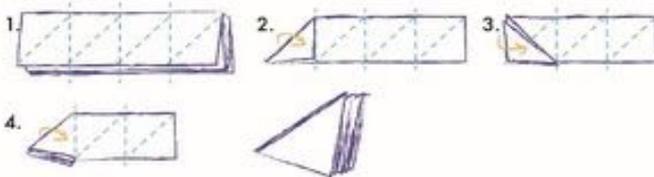

SECOND STEP

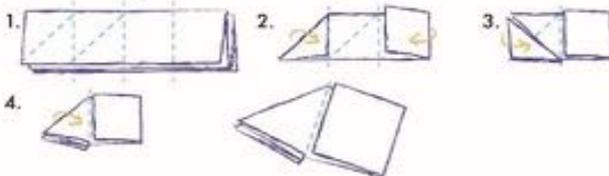
Type 1 : Square Pattern

Type 2 : Triangle Pattern

Type 3 : Square Half Triangle Pattern

ภาพที่ ๑
การพับย้อมตามแบบชิโบริ

ภาพที่ 10

การต้มวัสดุธรรมชาติต่างๆ ในเตาแบบโบราณด้วยฟืนที่หาได้ในท้องถิ่น

- 2) การทำลายผ้า นำผ้าฝ้ายหรือผ้าใยธรรมชาติที่เตรียมไว้มาซักด้วยน้ำเพื่อขจัดไขมันให้หมด โดยการแช่น้ำทิ้งไว้ 1 คืน นำมาผูกหรือมัดลายให้เกิดลายตามต้องการ
- 3) การย้อมนำผ้าที่มัดลายเสร็จเรียบร้อยแล้วไปต้มในน้ำสีที่ต้องการ เป็นเวลา 30-60 นาที โดยระหว่างการต้ม ต้องสังเกตอยู่เสมอว่าทุกส่วนของผ้าสัมผัสกับน้ำสีอย่างทั่วถึง นำผ้าไปล้างด้วยน้ำจากธรรมชาติให้สะอาด แกะมัดผ้า และนำไปตากไว้ให้แห้ง

ภาพที่ 11

การทดลองมัดและเตรียมสีย้อม

2. กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร

1) สถานที่ตั้ง

กลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านถ้ำเต่า ตั้งอยู่ที่ 164 หมู่ 1 บ้านถ้ำเต่า ตำบลสามัคคีพัฒนา อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร บ้านถ้ำเต่าเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีชื่อเสียงเรื่อง ผ้า ย้อมคราม เป็นหมู่บ้านที่มีความเป็นมาช้านาน เนื่องจากค้นพบเตาเผาเครื่องปั้นโบราณ ขนาดใหญ่คล้ายถ้ำ ซึ่งเป็นที่มาของชื่อ บ้านถ้ำเต่า ต่อมาแปลงเป็น บ้านถ้ำเต่า

บ้านถ้ำเต่าเป็นแหล่งปลูกครามและผลิตน้ำครามใหญ่ที่สุดในจังหวัดสกลนคร และมีการรวม กลุ่มทอผ้าย้อมคราม โดย คุณสมคิด พรหมจักร ประธานกลุ่ม นอกจากนี้มีคุณธัญญลักษณ์ ทวีกิตติพันธ์ ครูช่างศูนย์ศิลปาชีพ ที่ช่วยพัฒนาความรู้การทำผ้าย้อมคราม และต่อยอดการ สร้างสรรค์ผ้าย้อมครามแบบใหม่ๆ ให้สอดคล้องกับยุคสมัย

โดยกิจกรรมที่มีในกลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านถ้ำเต่า ได้แก่ การชมการสาธิต การเขียนผ้า การย้อมผ้า การทำผ้ามัดย้อมคราม เลือกซื้อสินค้าแปรรูปจากผ้าย้อมคราม เช่น เสื้อยืด มัดย้อมคราม เสื้อสำเร็จรูป ปลอกหมอน กระเป๋า เป็นต้น

2) ประวัติความเป็นมา

บรรพบุรุษของชาวบ้านถ้ำเต่าได้อพยพมาจากฝั่งลาว และได้นำเมล็ดครามมาด้วย โดยคุณ ยายบ้าน คุณบุราณ เป็นผู้นำมาและสืบทอดการทอผ้าย้อมครามให้กับลูกหลานในหมู่บ้าน การทอผ้าย้อมครามในอดีตจะทำสีครามและย้อมผ้าครามเพื่อใช้ในการนุ่งห่ม โดยมีการปลูก ต้นครามบริเวณหัวไร่ปลายนา ต่อมาเมื่อปี 2541 ได้มีการรวมกลุ่มกันทำโดยได้รับงบประมาณ สนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลสามัคคีพัฒนา และการให้คำแนะนำการบริหาร จัดการกลุ่มโดยเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน มีสมาชิกก่อตั้งทั้งหมด 46 คน มีพื้นที่ปลูกครามใน ที่สาธารณะหมู่บ้านจำนวน 49 ไร่ 2 งาน และปัจจุบันการสวมใส่ผ้าย้อมครามกำลังได้รับความนิยม รวมถึงการส่งเสริมให้มีการสวมใส่ผ้าที่ย้อมด้วยสีธรรมชาติ ทำให้กลุ่มได้ขยาย ผลการทอผ้าด้วยครามอีก 3 หมู่บ้าน คือ บ้านโนนจำปา หมู่ที่ 2 หมู่ที่ 10 และบ้านสามัคคี พัฒนา หมู่ที่ 9

ผ้าทอข้อมครามบ้านถ้ำเต่า ได้รับคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เด่นของตำบล และได้เสนอให้คณะกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ของอำเภอพิจารณา และได้รับคัดเลือกเป็นผลิตภัณฑ์ตามโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ปัจจุบัน ถ้าจะกล่าวถึงผ้าข้อมครามในจังหวัดสกลนครนั้น ต้องนึกถึงผ้าข้อมครามของกลุ่มแม่บ้านเกษตร บ้านถ้ำเต่าตำบลสามัคคีพัฒนา

3) การทดลองทำผ้ามัดข้อมสีธรรมชาติ ณ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร บ้านถ้ำเต่า อำเภออากาศอำนวย จังหวัดสกลนคร ซึ่งเป็นการมัดข้อมแบบเย็น มีขั้นตอนดังนี้

การข้อมด้วยใบคราม

1) การเตรียมสารให้สีจากใบคราม โดยต้องใบที่มีอายุประมาณ 3-4 เดือน และอยู่ในสภาพใบสด ในตอนเช้ามีดก่อนน้ำค้างแห้งเท่านั้น

- การทำสีจากใบครามนำมาแช่ในน้ำที่ปริมาณท่วมใบครามพอดีในทันทีภายหลังการเก็บ โดยใช้เวลาประมาณ 18-24 ชั่วโมง หากใช้เวลาแช่มากหรือน้อยกว่านี้จะได้ปริมาณสีครามน้อยกว่าการแช่ใบครามสดในน้ำไม่แช่ให้สีครามละลายน้ำดังเช่นการต้มเปลือกไม้ แต่แช่ให้สารเคมี 2 ชนิด ในใบครามสดทำปฏิกิริยากันเกิดเป็นสีครามที่ละลายน้ำได้ ถ้าใบครามแห้งสารเคมีชนิดหนึ่งในใบครามเสียสภาพธรรมชาติ ไม่สามารถเกิดปฏิกิริยากับสารอีกชนิดหนึ่งได้ดังนั้นถ้าปล่อยให้ใบครามแห้งก่อนแล้วนำมาแช่น้ำจะไม่ได้สีครามในน้ำแช่

- การตีคราม ด้วยวิธีการยกไม้ตีให้อากาศทำปฏิกิริยากับคราม โดยการยกไม้ตีต้องไม่สูงหรือต่ำจนเกินไป เพื่อให้อากาศที่ผ่านมีความเหมาะสมโดยใช้เวลาในการตีครามไม่เกิน 30 นาที การตีครามอยู่นั้น จะส่งกลิ่นเหม็น จะต้องใส่ปูนลงไปเพื่อลดกลิ่น และในการใส่ปูนขาวกับปูนแดงจะให้ผลแตกต่างกัน โดยการใส่ปูนขาว จะทำให้ผ้าที่ย้อมออกมาเป็นสีฟ้า ซึ่งสามารถส่งออกต่างประเทศได้ดีกว่าสีเข้ม และการใส่ปูนแดงจะทำให้ผ้าที่ย้อมออกมาเป็นสีน้ำเงินเข้ม ซึ่งส่วนมากเป็นที่นิยมในประเทศไทย การเก็บครามที่ดีแล้วสามารถเก็บไว้ในปี๊บ มีอายุประมาณ 2 ปี ซึ่งต้องเก็บไว้ให้ดี ไม่ให้อากาศเข้า

2) การทำลายผ้า นำผ้าฝ้ายหรือผ้าใยธรรมชาติที่เตรียมไว้มาซักด้วยน้ำเพื่อขจัดไขมันให้หมด โดยการแช่น้ำทิ้งไว้ 1 คืน นำมาผูกหรือมัดลายให้เกิดลายตามต้องการ

3) การย้อมนำผ้าที่มัดลายเสร็จเรียบร้อยแล้วไปต้มในน้ำสีที่ต้องการ เป็นเวลา 30-60 นาที โดยระหว่างการต้ม ต้องสังเกตอยู่เสมอว่าทุกส่วนของผ้าสัมผัสกับน้ำสีอย่างทั่วถึงนำผ้าไปล้างด้วยน้ำจากธรรมชาติให้สะอาด แกะมัดผ้า และนำไปตากไว้ให้แห้ง

การทดลองทำผ้ามัดย้อมด้วยสีธรรมชาติจากวัสดุอื่นๆ โดยใช้วิธีการย้อมเย็น ตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) การเตรียมสารให้สี ในการย้อมแบบเย็น ในการทดลองในครั้งนี้เลือกใช้ใบบัวแดง และใบเตยเป็นสารให้สี โดยนำมาทำการหั่นและบดหรือตำให้ละเอียด นำผสมกับน้ำธรรมชาติในปริมาณที่เหมาะสมแล้วคั้นจนเกิดสีที่ต้องการกรองกากออกเพื่อให้ได้น้ำสีที่มีความสะอาด
- 2) การทำลายผ้า นำผ้าฝ้ายหรือผ้าใยธรรมชาติที่เตรียมไว้มาซักด้วยน้ำเพื่อขจัดไขมันให้หมด โดยการแช่น้ำทิ้งไว้ 1 คืน นำมาผูกหรือมัดลายให้เกิดลายตามต้องการ
- 3) การย้อมนำผ้าที่มัดลายเสร็จเรียบร้อยแล้วไปต้มในน้ำสีที่ต้องการ เป็นเวลา 30-60 นาที โดยระหว่างการต้ม ต้องสังเกตอยู่เสมอว่าทุกส่วนของผ้าสัมผัสกับน้ำสีอย่างทั่วถึงนำผ้าไปล้างด้วยน้ำจากธรรมชาติให้สะอาด แกะมัดผ้า และนำไปตากไว้ให้แห้ง

ภาพที่ 11

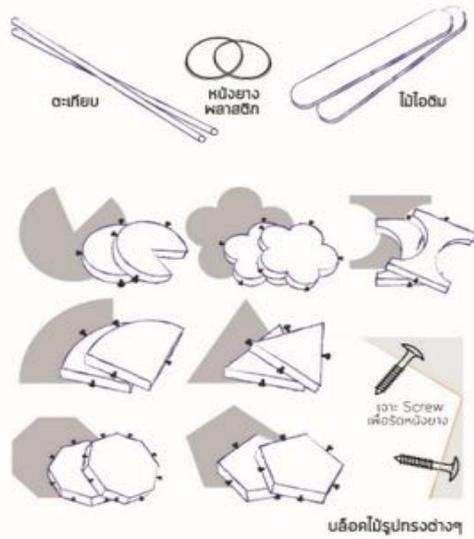
การย้อมเย็นและผ้าที่ผ่านการย้อมน้ำสีและน้ำปูนขาวแล้ว

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบการทำ พัฒนาการมัดย้อมในประเทยและประเทศญี่ปุ่น

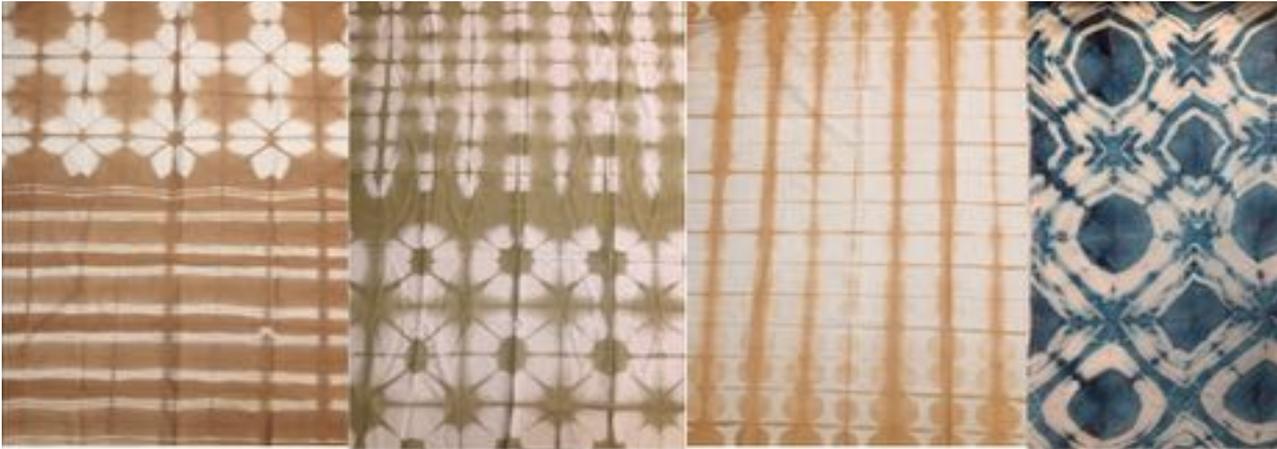
	ประเทศไทย	ประเทศญี่ปุ่น
วัสดุธรรมชาติ	สามารถหาได้ง่ายและเลือกเพาะปลูกได้ตามต้องการและตามสภาพ มีหลากหลายชนิดที่เหมาะสม	ปลูกตามฤดู มีเวลาและพื้นที่จำกัดในการเพาะปลูก
อุปกรณ์	ใช้วัสดุซื้อได้ง่าย เช่น เชือก หนังกาย	มีการใช้ไม้รูปทรงพื้นฐานในการทำลวดลาย
สี	- มีพืชที่หลากหลายจึงได้สีหลายเฉด - แต่ละชุมชนมีสีที่โดดเด่นต่างกันไป	สีที่โดดเด่นขึ้นชื่อ คือสีคราม (ผลจากการควบคุมสีการแต่งกายในอดีต)
ขั้นตอน	เป็นขั้นตอนที่สามารถทำได้ในทุกครัวเรือน แต่ไม่มีการวัด ชั่ง ตวง	- มีการขั้นตอนที่ต้องมีการ วัด ชั่ง ตวง - ปัจจุบันใช้อุปกรณ์เฉพาะทางที่อำนวยความสะดวก เช่น ฤดูแม่พิมพ์ลาย
เทคนิคลวดลาย	อิสระ ไม่มีแบบแผนชัดเจน	การพับแบบชิโบริ
การออกแบบ	อิสระ ไม่มีแบบแผนชัดเจน	สามารถออกแบบก่อนที่จะเริ่มทำลวดลายได้และผลิตซ้ำได้
การสืบทอด	การสืบทอดแบบปากต่อปาก การสังเกตและลอกเลียน	มีการจดบันทึกและตั้งชื่อลาย
การพัฒนา	อาศัยประสบการณ์และในการชำนาญในการผลิต	การออกแบบลวดลายโดยอาศัยลวดลายที่มีการบันทึกและมาต่อยอด

อุปกรณ์

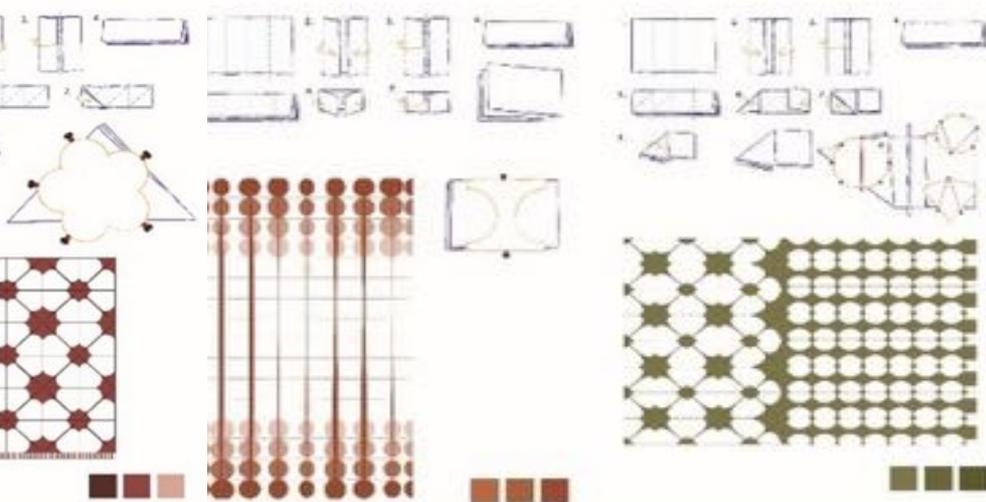
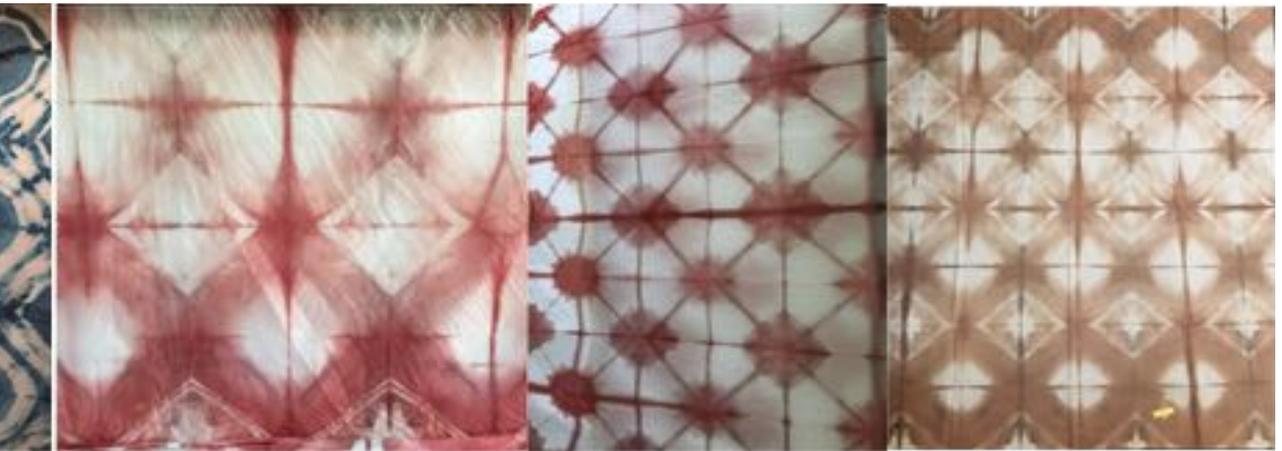
ภาพที่ 13
แผ่นไม้กันสัดที่ใช้ในการทำหน้ากากด้วยเทคนิคชิโบริ

ภาพที่ 14
ลายผ้าระหว่างกระบวนการพัฒนาลายผ้ามัดย้อมมิโบริ

ภาพที่ 15
ตัวอย่างจากลายระหว่างกระบวนการพัฒนาลวดลาย

ผลผลิตจากการต่อยอดผลการวิจัย

จากลวดลายมัดย้อมที่ได้จากงานวิจัย ผู้วิจัยพบว่าผลงานผ้ามัดย้อมลวดลายต่าง ๆ ที่สามารถสร้างสรรค์ซ้ำได้ เหมาะสมกับการนำไปต่อยอดเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ ซึ่งจะเกิดประโยชน์ในการต่อยอดธุรกิจอุตสาหกรรมแฟชั่นและการออกแบบลวดลายผ้าได้ต่อไป

ผู้วิจัยมีความสนใจและเล็งเห็นถึงความสำคัญของกระบวนการมัดย้อมที่ได้สืบทอดจากโบไม้นชนิดต่าง ๆ ที่มีมาแต่โบราณทั้งในไทยและต่างประเทศ ผู้วิจัยจึงทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาเทคนิคการมัดย้อมสีธรรมชาติด้วยเทคนิคชิโบริ (The development of natural dyed fabric products with Shibori fabric dyeing technique) ซึ่งทำให้พบว่าการมัดย้อมแบบเย็นและการมัดย้อมแบบร้อนจะใช้วัสดุธรรมชาติและกระบวนการมัดย้อมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นและองค์ความรู้ที่ถ่ายทอดมาจากรุ่นสู่รุ่น จุดแข็งของการมัดย้อมสีธรรมชาติของไทย คือ การมีวัสดุธรรมชาติ คือ ใบไม้ต่าง ๆ ที่ให้สีได้หลากหลาย ส่วนจุดอ่อน คือ ไม่สามารถกำหนดลวดลายที่แน่นอนได้ และขาดการจดบันทึกข้อมูลและการพัฒนาผลงานให้มีมาตรฐาน นอกจากนี้ในงานวิจัยยังมีการศึกษาในส่วนของ การสืบทอดศิลปวัฒนธรรม การสร้างสรรค์และพัฒนาผลงาน และประโยชน์ของการทำผ้ามัดย้อมด้วยเทคนิคชิโบริของญี่ปุ่น การพบบัญชีโบราณของประเทศญี่ปุ่นเป็นการพบบัญชีที่มีเอกลักษณ์ในการกำหนดลวดลายบนผืนผ้าได้โดยการใช้เทคนิค การพับ การเย็บฯ ที่สืบทอดและพัฒนาอย่างยาวนาน ภายใต้การศึกษาวิจัยเป็นระยะเวลาหนึ่งปีเศษ ทำให้ทางผู้วิจัยพบเทคนิคการมัดย้อมสีธรรมชาติด้วยเทคนิคชิโบริ ซึ่งเป็นการพัฒนาขึ้นเป็นการใช้สีจากวัสดุธรรมชาติในประเทศไทย กระบวนการมัดย้อมไทย ผสมผสานเข้ากับกระบวนการพบบัญชีแบบประเทศญี่ปุ่นส่งผลให้เกิดผลงานที่มีลวดลายสวยงาม เป็นมาตรฐานและมีสีที่หลากหลายน่าสนใจ ซึ่งสามารถทำซ้ำและได้ลวดลายที่มีความใกล้เคียงเดิมถึง 90% อีกทั้งยังเป็นลวดลายที่พัฒนาจนมีความทันสมัยเหมาะสมกับเป็นเครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับ และพัฒนาเป็นสินค้าที่ทำให้คนรุ่นใหม่ตระหนักถึงภูมิปัญญาไทยต่อไป

โดยผู้วิจัยมีผลการต่อยอดลวดลายผ้าสู่การออกแบบผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย เสื้อผ้า และกระเป๋า ดังต่อไปนี้

ผลผลิตภัณฑ์ จากลาย“ลานดวงดาว” ลวดลายมาจากการพับแบบชิโบริ ในแบบ Square half Triangle Pattern และนำ แท่งไม้ แผ่นไม้รูปปร่าง 6 เหลี่ยม 8 เหลี่ยมและกรวยแบบ คลี่ม้วนกันสี่เหลี่ยมที่มาจากใบหูกวางสด ที่ได้สีเขียว-เหลือง

ภาพที่ 17
ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ลานไม้ดอก”

ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ทุ่งดอกหญ้า” ลวดลายมาจากการพับแบบซิโบริ ในแบบ Square Pattern และนำไม้ ฐานร่างที่มีลักษณะโค้งเว้ามาถักสานสีส้มที่มาจากใบมังคุดแห้ง

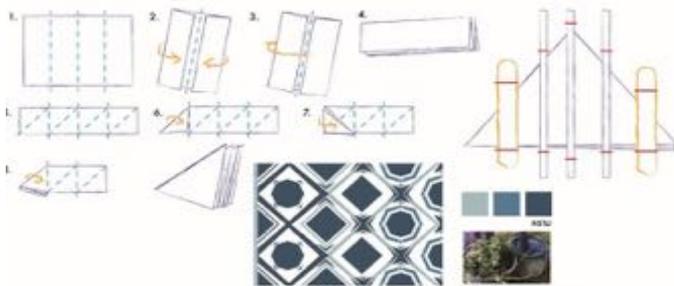
ภาพที่ 18
ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ทุ่งดอกหญ้า”

ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ดอกไม้ตัด” ลวดลายมาจากการพับแบบชิโบริ ในแบบ Triangle Pattern และนำ ไม้รูปร่างดอกไม้มาทักขึ้นสีชมพูจากใบไม้มังคุดสด

ภาพที่ 19
ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ดอกไม้ตัด”

ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ลายกระจกเหลี่ยม” ลวดลายมาจากการพับแบบชิโบริ ในแบบ Tri-angle Pattern และนำแท่งไม้ 3 แท่งและมีไม้ไผ่ติ่ม ในการกันสี่จากต้นคราม

ภาพที่ 20
ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ลายกระจกเหลี่ยม”

ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ลายตาข่ายแก้ว” ลวดลายมาจากการพับแบบชิโบริ ในแบบ Square Pattern และนำมาทำรูปร่างสามเหลี่ยมและวงกลมไม่เต็มวงมากขึ้นสีจากใบมังคุดสด

ภาพที่ 21
ผลผลิตภัณฑ์จากลาย “ลายตาข่ายแก้ว”

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา พบว่า วิธีการมัดย้อมที่โดดเด่นของญี่ปุ่นเป็นการย้อมแบบเย็น มีเทคนิคดั้งเดิมของชิโบริมี 6 เทคนิคด้วยกัน ได้แก่ Kanoko shibori (คาโนโกะ ชิโบริ) การมัดส่วนเล็ก ๆ ที่ให้ถูกบีบอัดของผ้าเพื่อสร้างลวดลายวงกลม Miura shibori (มิอุระชิโบริ) การผูกแบบวนซ้ำ เป็นเทคนิคที่ใช้แรงน้อยจึงเป็นที่นิยม Nui shibori (นุอิชิโบริ) เป็นการพับและเย็บเป็นแนวตรงและผ้าจะถูกมัดดึงให้แน่น ลวดลายจะมีความเป็นระเบียบ Kumō Shibori (คุโมะชิโบริ) การจีบและการมัด พับผ้าแล้วมัดด้วยด้ายที่ด้านใดด้านหนึ่ง Arashi shibori (อาราชิ ชิโบริ) การบิดให้แน่นและพันผ้าตามแนวทแยงมุมรอบเสาไม้หรือโลหะ และ Itajime shibori (อิทาจิเมะ ชิโบริ) การนับไม้มาประกบผ้าที่ถูกพับให้แน่น โดยสรุปคือ การพัน การมัด การพับ การพันหลัก ซึ่งเห็นได้ว่าผลงานจากการมัดย้อมของญี่ปุ่นให้ลวดลายที่มีความชัดและมีความสม่ำเสมอทั้งผืนผ้าเนื่องจากเทคนิคการทำลายด้วยการพัน การมัด การพับ การพันหลักมีความแน่นและสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับ ศรุตา กันทะวงศ์ (2564) วิธีการมัดย้อมแบบชิโบริ จะมีวิธีการทำลายที่ละเอียดกว่าการมัดย้อมของไทย ด้วยการเย็บด้ายเป็นลายต่างๆ เข้าไปในเนื้อผ้าแทนการใช้เชือกมัด ซึ่งหลังการย้อมจะได้ลวดลายที่ละเอียดและสวยงามกว่ามาก อีกทั้งการย้อมผ้าแบบชิโบริจะเป็นการย้อมผ้าแบบเย็น ไม่จำเป็นต้องนำผ้าที่จะย้อมลงไปต้มในน้ำเดือด ผ้าที่ย้อมแบบชิโบริของชาวญี่ปุ่น เราจะเห็นได้จากชุดกิโมโนลายโบราณ ซึ่งศิลปินที่ทำผ้าเหล่านี้ เขามีเทคนิคในการทำลายเฉพาะตัวที่แตกต่างกันออกไป ไม่ว่าจะเป็นลายนก ดอกซากุระ เขาจะทำได้อย่างละเอียดมาก วิธีการย้อมแบบชิโบรินิยมย้อมกับผ้าเนื้อบาง เพราะจะทำการมัดได้แน่นกว่าเนื้อผ้าหนาๆ

สำหรับการศึกษากลุ่มมัดย้อมสี่ธรรมชาติด้านคีรีวง มีการกระบวนการย้อมร้อน ใช้ระยะเวลาในการเตรียมสีและผ้าเป็นเวลา 1 วัน วัสดุมีความหลากหลายจึงมีเจดสีหลายแบบในการผลิต พบว่ามีข้อจำกัดว่าในกระบวนการผลิตและออกแบบลวดลายไม่มีการกำหนดการพับ การมัด หรือการกันตายตัว ซึ่งส่งผลให้มีข้อจำกัดในรูปแบบเดิมที่ไม่สามารถผลิตลายซ้ำได้ และจากการศึกษากลุ่มแม่บ้านเกษตรกรบ้านถ้ำเต่า มีการกระบวนการย้อมเย็นมีกระบวนการเตรียมสีใช้ระยะเวลานาน พบว่ามีข้อจำกัดว่าการผลิต และออกแบบลวดลายไม่มีการกำหนดการพับ การมัด หรือการกันตายตัว และทั้งสองแห่งไม่มีการจดบันทึกเป็นการผลิตแบบใช้ประสบการณ์ ซึ่งทำให้มีข้อจำกัดในรูปแบบเดิมที่ไม่สามารถผลิตลายซ้ำได้ตามความต้องการผู้ประกอบการหรือความต้องการกลุ่มลูกค้าได้ ทำให้พลาดโอกาสในการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ของชุมชนสู่ธุรกิจนอกเหนือระดับชุมชนได้ ดังนั้นในการย้อมผ้าของชุมชน

ในประเทศไทยควรมีการใช้เทคนิคในการออกแบบลวดลายที่แตกต่างและสามารถทำเป็นลายที่ส่งเสริมการเป็นธุรกิจได้ และจากปาฐกถาพิเศษ “อนาคตผ้าไทยในเศรษฐกิจสมัยใหม่” สรุปโดยปรเมินทร์ นาระทะ จากณัฏฐินาถ สุขสถาน (นักออกแบบเจ้าของแบรนด์ Nadya Jadya) กล่าวว่า โดยซื้อผ้าจากชาวบ้านมาออกแบบแต่มีปัญหาเรื่องสีเนื่องจากสีย้อมผ้าที่ชาวบ้านย้อมจะได้สีที่ไม่สม่ำเสมอ หรือสีที่ย้อมในแต่ละครั้งไม่เหมือนกัน รวมถึงความเพี้ยนของสีที่ชาวบ้านทอกับสีตัวอย่างที่ส่งไป และกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสถาบันอุตสาหกรรมสิ่งทอ (2561) มีการร่วมมือกับวิสาหกิจชุมชนในประเทศไทย ซึ่งพบปัญหาว่าผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนยังขาดการพัฒนาในรูปแบบลวดลายของผ้า และผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมจะได้รับความนิยมจากกลุ่มคนในวงแคบ เนื่องจากการพัฒนาองค์ความรู้และต่อยอดผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดย้อมของคนไทยถูกมองเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ล้าสมัยและไม่เป็นที่สนใจสำหรับคนรุ่นใหม่ อีกทั้งลักษณะการสร้างลวดลาย และการมัดย้อมแบบไทยไม่เป็นที่ดึงดูดใจแก่คนรุ่นใหม่เท่าที่ควรและในส่วนของการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

- 1) ผู้วิจัย และอาจารย์ผู้สอนด้านศิลปศึกษาและศิลปกรรมมีองค์ความรู้เกี่ยวกับการถ่ายทอดความรู้และการพัฒนามีปัญญาท้องถิ่นการทำผ้ามัดย้อม เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนและการวิจัยต่อไป
- 2) ประชาชนทั่วไป และผู้ที่สนใจสามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นฐานความรู้ในการสร้างสรรค์ผลงานเกี่ยวกับผ้า หรือใช้พัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์เพื่อต่อยอดและยกระดับธุรกิจของตนเองได้

2. ด้านการพัฒนาองค์กร

- 1) กลุ่มชาวบ้านและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้รับองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง
- 2) สถาบันอุดมศึกษามีผลงานวิจัยที่มีคุณภาพและแปลกใหม่ สามารถนำไปใช้ได้จริง และมีเครือข่ายการเรียนรู้ที่เข้มแข็งกับหน่วยงาน หรือองค์กรทั้งในและต่างประเทศซึ่งจะช่วยให้เกิดการประสานความร่วมมือในการพัฒนาการศึกษาได้อย่างยั่งยืน

3. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

- 1) ผลการวิจัยสามารถช่วยเพิ่มมูลค่า และช่วยส่งเสริมให้คนในประเทศหันกลับมาสนใจและสนับสนุนผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาพื้นบ้านอีกทางหนึ่ง
- 2) การวิจัยครั้งนี้เป็นการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาทางสังคม โดยการรวมกลุ่มของคนในชุมชนเพื่อใช้ความถนัด และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างงาน สร้างรายได้กลับมาสู่ชุมชนอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

- 1) กระบวนการผลิตและการพัฒนา รวมถึงผลิตภัณฑ์ที่ได้จากการวิจัย สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์อื่น ๆ ที่จะช่วยส่งเสริมให้เกิดการสร้างนวัตกรรมใหม่ให้กับประเทศได้
- 2) การทำวิจัยในอนาคตควรทำเป็นชุดการวิจัยที่ผสมผสานความรู้จากหลากหลายศาสตร์ และควรทำวิจัยเป็นชุดโครงการใหญ่ที่บูรณาการความรู้ความสามารถในศาสตร์ด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนาให้ครบวงจร เช่น งานวิจัยในบริบทของหัตถกรรมที่เน้นคุณค่าทางฝีมือ ควรมีทีมนักวิจัยที่ประกอบด้วย ศิลปินหรือนักออกแบบทำร่วมกับชุมชนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ผลิต
- 3) การวิจัยเพื่อเพิ่มมูลค่าในการนำแนวคิดไปสร้างสรรค์สู่ผลิตภัณฑ์อื่นจะเกิดประโยชน์และต่อยอดในอุตสาหกรรมแฟชั่นและสิ่งทอ โดยใช้ทุนวัฒนธรรมและเทคนิคมาสร้างสรรค์วิเคราะห์

USBNUNUN

- Kantawong, Saruda. (2021). Indigo Tie-Dye in the Style of Shibori. Retrieved from <https://www.matichonacademy.com/course/shibori-indigo>.
- ศรุดา กันทะวงศ์. (2564). มัดย้อมคราม สไตลชีโบริ. สืบค้นเมื่อ 21 มกราคม 2564 จาก <https://www.matichonacademy.com/course/shibori-indigo>
- Minister of Science and Technology and Thailand Textile Institute (2018). The Innovative Project for Value Added of Textile in North Eastern Thailand. Retrieved from <https://www.thaitextile.org/th/esan-inno-fabric/index.php>
- กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและสถาบันอุตสาหกรรมสิ่งทอ. (2561). โครงการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ผ้าทออีสานด้วยนวัตกรรม. สืบค้นจาก <https://www.thaitextile.org/th/esan-inno-fabric/index.php>
- Saithong, Yupinsri. (2001). Design and Tie-Die of Patae Cloth. Bangkok: D.D.Bookstore.
- ยุพินศรี สายทอง (2544). การออกแบบลวดลายผ้าปาเต๊ะและมัดย้อม. พิมพ์ลักษณ์ กรุงเทพฯ: ดี.ดี.บุ๊คสโตร์.
- Wangyen, Jaraspim. (2011). Post Modern Issue: Intellectual World Revisit. The Institute of Culture and Arts Journal Srinakarinwirot University 13,1 July-December 2011. (20-23)
- จรัสพิมพ์ วั่งเย็น. (2554). แนวคิดหลังสมัยการย่อนสู่โลกแห่งภูมิปัญญา. สถาบันวัฒนธรรมและศิลปะ, 13,(1):20-23. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. กรุงเทพฯ : สภาวิชาการพิมพ์.

บรรณานุกรมภาพ

- ภาพที่ 1 Utagawa Hiroshige. (1841-44). Narumi: Shop Selling Famous Arimatsu Tie-dyed Fabric. Retrieved from <https://ukiyo-e.org/image/mfa/sc208265#&gid=1&pid=1>
- ภาพที่ 2 _____. (n.d.). Edo Akita Asamai-shibori Hand-spun cotton Kimono. Retrieved from <https://images3.trocadero.com/stores/saiyuu2/items/1260658/picture1.jpg>
- ภาพที่ 3 Wada, Yoshiko., Rice, Mary Kellogg, and Barton, Jane. (1999) *Shibori: The Inventive Art of Japanese Shaped Resist Dyeing*. Kodansha International.
- ภาพที่ 4 Kiriko Made. (2015) *Shibori*. Retrieved from <https://kirikomade.com/blogs/our-fabrics/15315047-shibori:2060>
- ภาพที่ 5 James Smith. (2018) *Shibori — Indigo Tie Dye via Ancient Japan*. Retrieved from <https://www.heddels.com/2018/07/shibori-indigo-tie-dye-via-ancient-japan/>
- ภาพที่ 6 alsokaizen (2015). *Itajime Shibori Process*. Retrieved from <http://ihhttp://kaizenjourney.blogspot.com/2008/01/itajime-shibori-process.html>
- ภาพที่ 7 Wada, Yoshiko., Rice, Mary Kellogg, and Barton, Jane. (1999) *Shibori: The Inventive Art of Japanese Shaped Resist Dyeing*. Kodansha International.
- ภาพที่ 8 Izutsu. (2015) *Shibori*. Retrieved from http://izutsu-kyoto.jp/shibori/shibori_history/
- ภาพที่ 9 ณัฐธิดา ภู่อัจฉริยะ. (2019).
- ภาพที่ 10-14 ณัฐธิดา ภู่อัจฉริยะ. (2018).
- ภาพที่ 15-21 ณัฐธิดา ภู่อัจฉริยะ. (2019).